

9.- A reforma agraria liberal: as desamortizacións

No Antigo Réxime diversas normas, leis e prácticas cotiás condicionaban e limitaban a produción agrícola e a propiedade da terra. Por eso a burguesía liberal consideraba imprescindible realizar unha reforma agraria. A medida máis importante desta reforma foi a desamortización.

A desamortización é un proceso de confiscación de bens e terras pertencentes ao clero ou os bens propios pertencentes aos concellos coa intención de poñelas en venta en puxa pública e aumentar os ingresos do Estado co fin de solventar os problemas do endebedamento público do Estado.

A primeira desamortización levouse a cabo durante o Goberno de Godoy en 1798 con motivo das dificultades facendísticas provocadas polas constantes guerras contra Inglaterra. Esta medida afectou a unha pequena cantidade de propiedades de institucións de beneficencia vinculadas á Igrexa que recibiron unha porcentaxe do valor das terras vendidas. Durante a revolución liberal as Cortes de Cádiz promulgaron diversas desamortizacións polas que o Estado poñía en venda os bens do afrancesados.

Seguiulle a desamortización eclesiástica de Mendizabal no ano 1836 que afectou ao clero regular (conventos e mosteiros). A finalidade era solucionar os problemas facendísticos, recadar diñeiro para financiar a guerra contra o carlismo, ampliar os adeptos de Isabel II e desmantelar o poder económico da Igrexa.

No 1841 levouse a cabo a desamortización eclesiástica de Espartero, continuando así a iniciada por Mendizabal. Ademais ampliouna coa desamortización dos bens do clero secular (igrexas e capelas). O seu obxectivo era de carácter fiscal, e dicir, recadar fondos para Facenda.

Por último, en 1855 tivo lugar a desamortización de Madoz, que ademais de rematar a desamortización eclesiástica iniciou a desamortización civil (bens propios dos municipios e comunais). Esta desamortización xerou un gran impacto na sociedade xa que os campesiños non tiñan diñeiro para comprar as súas terras e acababan de xornaleiros para os novos donos delas.

Estas medidas supuxeron a desaparición das fórmulas xurídicas vinculadas á propiedade da terra do Antigo Réxime (mans mortas, morgados, dezmós, tributos señoriais, ...) e a liberalización do mercado de terras. Deste proceso beneficiouse a nobreza e a burguesía, que puideron concentrar nas súas mans grandes propiedades latifundistas, especialmente no sur de España.

10.- Os principais sectores industriais e o papel do ferrocarril

O desenvolvemento industrial do s. XIX en España presenta fortes desequilibrios rexionais, convivindo zonas industrializadas e urbanizadas con outras atrasadas e rurais.

Cataluña constituiu a principal zona industrial de España onde o desenvolvemento do téxtil propiciou unha importante diversidade industrial co crecemento doutros sectores: metalurxia, química, papeleira e editorial así como as relacionadas coa transformación de produtos agrarios.

Andalucía e Levante teñen en común un inicio temperá industrializador no sector siderúrxico e téxtil (respectivamente) que non tivo continuidade, pola competencia doutras rexións máis desenvolvidas ou con menores custos de produción (a siderurxia andaluza pola competencia do norte e os costes do transporte de carbón; o téxtil no Levante pola competencia catalana). Ambas rexións reorientáronse cara a potenciación do sector agrario (cítricos en Levante, aceite e viño en Andalucía) e tamén mineiro en Andalucía.

Asturias e País Vasco tiveron como sector clave na industrialización a siderurxia vinculada a explotacións mineiras (carbón asturiano e mineral de ferro vasco).

En Galicia o panorama industrializador foi pobre debido a competencia doutras zonas. O liño, materia téxtil por excelencia, non resistiu a competencia do algodón e foi desaparecendo mentres que a salgadura da pesca deu lugar a unha importante industria conserveira de peixe. Cabe destacar tamén a construción naval e o desenvolvemento da produción hidroeléctrica aproveitando a abundancia de cursos de auga.

A FORMACIÓN DO MERCADO INTERIOR:

A lexislación liberal aboliu os obstáculos legais contrarios á liberdade de circulación e produción de bens (supresión de aranceis interiores, unificación de pesos e medidas...) e procurou a construción de mellores vías de comunicación para conseguir un mercado interior cada vez máis integrado.

O FERROCARRIL

A introdución do ferrocarril en España, símbolo do progreso e da modernización, foi tardía. O primeiro ferrocarril inglés adicado a transporte de viaxeiros funcionou en 1830, en España non o fixo ata 1848, nun pequeno tramo entre Barcelona e Mataró.

A Lei xeral de ferrocarrís de 1855, deseñou un trazado radial desde Madrid ata os puntos extremos da periferia e ademais establecía que a construción e explotación das liñas podía ser realizada polo Goberno ou por compañías privadas.

Para facilitar a construción dos ferrocarrís, o Estado concedía vantaxes aos inversores privados e para o seu financiamento contou con tres fontes de recursos: a subvención estatal, o capital dos accionistas e o líquido das obrigacións que emitían as propias compañías ferroviarias. As características do terreo aconsellaron

dar maior ancho ás vías españolas, ocasionando problemas á hora de unilas con trazados europeos, máis estreitos.

Na construción dos trazados ferroviarios diferéncianse varias fases:

- Antes de 1855: só se construíron 440 quilómetros de liñas ferroviarias repartidos nas zonas de Barcelona, Madrid e Asturias.
- 1855-1865: construción, a bo ritmo, das principais vías, gracias ao apoio estatal e aos investimentos extranxeiros (especialmente franceses) debido ao impulso da Lei Xeral de Ferrocarrís.
- 1866-1876: paralización da construción de novas vías porque non se produciron os beneficios esperados, debido ao atraso xeral do país e a subseguinte crise, primeiro na bolsa e logo económica que provocou a *burbulla ferroviaria*.
- 1877-1895: relanzamento da construción ferroviaria realizada polas grandes compañías que explotaban as respectivas zonas de concesión do servizo.
- 1896-1936: continuou a tendencia anterior, pero con moita lentitude.

O papel do ferrocarril no desenvolvemento económico de España é obxecto de controversia entre os historiadores. Para uns foi considerable pois, nun país con graves dificultades orográficas, permitiu a comunicación interior e facilitou o transporte de mercadorías. Para outros, os efectos foron inferiores dos que se podían esperar debido a unha deficiente política estatal que permitiu a importación de material ferroviario, con grave prexuízo para o desenvolvemento do sector siderúrxico español.

11.- O movemento obreiro (Sexenio Democrático e Restauración)

Na sociedade de clases, que se configurou paralelamente á industrialización e ao desenvolvemento capitalista, existiu unha importante conflitividade social que deu orixe ao nacemento de organizacións que loitaron para conseguir melloras salariais e laborais para a clase traballadora. O conxunto destas actividades chámase movemento obreiro.

Os primeiros episodios de loita obreira son accións desorganizadas de carácter ludita, nas que os obreiros destruían as máquinas que lles quitaban o traballo (destrución de máquinas de fiar en Alcoi en 1921, incendio da fábrica Bonaplata en Barcelona en 1835), contestadas cunha forte represión por parte do goberno e a patronal.

Nun principio os obreiros formaron asociacións de socorro mutuo. Influídas polo socialismo utópico, planéanse como sociedades benéficas e de axuda mutua para facer fronte ós problemas do asociado en caso de enfermidade, despido, morte, etc. Este plantexamento buscaba evitar a prohibición que impoñía a lexislación liberal para as asociacións obreiras. Desenvólvense a partir da *Lei de sociedades de socorros mutuos de obreiros* de 1839. Estas sociedades terán importancia no téxtil catalán, cun marcado carácter sectorial e local, e reivindicarán o dereito de asociación pleno para poder reclamar melloras salariais e das condicións de traballo. O desenvolvemento destas asociacións producíase durante os breves períodos de goberno progresista (Espartero 1840-1843 / Bienio progresista de 1854-56). Serán prohibidas e perseguidas polos gobernos moderados. Ata 1887, toda asociación de traballadores era considerada delituosa. A lei de Asociacións dese ano do goberno de Sagasta recoñeceu a liberdade sindical.

Na segunda metade do século XIX apareceron novas ideoloxías que tiveron unha fonda repercusión nos movementos sociais: anarquismo e socialismo marxista. O anarquismo defendía a destrución do Estado e de calquera tipo de autoridade, da propiedade privada e das diferenzas socioeconómicas, e que os obreiros debían organizarse en comunas autónomas onde a autoridade fose substituída por acordos libres entre os seus habitantes nunha transformación que debían realizar os propios traballadores. Os socialistas defendían a loita de clases realizada polo proletariado, organizado en sindicatos e partidos políticos obreiros para conquistar o poder e impoñer medidas de forza para ter condicións de vida iguais para todos.

Nun proceso de crecemento e expansión, organizáronse partidos obreiros para loitar pola mellora da clase obreira, manténdose clara a oposición entre anarquistas e socialistas. No 1864 fundouse en Londres a Asociación Internacional de Traballadores (AIT), tamén coñecida como Primeira Internacional, co obxectivo de potenciar a unión e a loita dos traballadores pola súa emancipación en todo o mundo. No ano 1870, en Barcelona, fundouse a Federación Rexional Española, organización federativa constituída por distintas seccións obreiras e integrada na AIT. A FRE da AIT tivo unha marcada influencia anarquista e participou de forma importante da axitación social da primeira república, especialmente no movemento cantonal.

Durante a Restauración o movemento obreiro dividiuse en dúas grandes correntes: anarquismo e socialismo.

- ♦ O anarquismo caracterizouse pola súa división. A corrente anarquista maioritaria defendía os principios colectivistas e antiautoritarios e creou nos anos 80 a Federación de Traballadores da Rexión Española (FRTE, herdeira da FRE da AIT), transformada posteriormente en Federación de Resistencia ao Capital. Entre as federacións locais destacou a Solidariedade Obreira. Únicamente a comezos do século XX, e despois do impacto da represión polos sucesos da Semana Tráxica de Barcelona, creouse un sindicato duradeiro de ámbito nacional, a Confederación Nacional do Traballo (CNT en 1910). Pola actitude dalgúns membros desta, os máis radicais rematarán por fundar a Federación Anarquista Ibérica (FAI) durante a ditadura de Primo de Rivera. Unha minoría, en cambio, eran máis extremistas e defendían os atentados contra os intereses e os personaxes das clases dominantes, nestar liña de actuación encádrase a organización anarquista secreta da Man Negra e o terrorismo que sacudiu ao país nos anos finais de século.
- ♦ Por outra parte, Pablo Iglesias impulsou o Partido Socialista Obrero Español (PSOE, 1879) e a Unión Xeral de Traballadores (UXT, 1888). Entre o partido e o sindicato existía unha estreita interdependencia, e ambos contribuíron á fundación en París da Segunda Internacional, a cal declarou o Primeiro de Maio como día da clase obreira. O goberno bolxevique xurdido Rusia tras a revolución fundou no 1919 a III Internacional Comunista. Isto provocou un intenso debate sobre si seguir o modelo soviético. Unha parte dos socialistas separáronse e formaron o Partido Comunista de España (PCE).

A finais de século creáronse sociedades obreiras católicas que, desde unha óptica cristiá, buscaban contrarrestar o avance do anarquismo e socialismo, defendían a colaboración de clases e pretendían lograr a concordia social que sostiña a Igrexa.

O incremento dos prezos, a escaseza dos produtos e os impopulares impostos dos consumos orixinaron frecuentes motíns espontáneos contra os responsables.

Ante as protestas obreiras, a actitude do Estado variou dependendo de quen gobernase. En principio, e con gobernos conservadores, apréciase unha postura negativa, pero cara a finais de século apreciánsde posturas máis tolerantes, recoñecendo unha serie de dereitos aos traballadores. Aínda así sempre houbo unha forte vixilancia e non dubidaron en empregar a forza, mediante a Garda Civil e o exército, para sufocar as protestas, sobre todo no Primeiro de Maio.